

ЕРМОЛАЄВА-ЗАДОРЖНЯ С. В.,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9:343.31

НАСЛІДКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У статті проаналізовано наслідки вчинення злочинів, пов'язаних із перешкоджанням службовій діяльності працівників правоохоронних органів. Розглянуто фізичну, матеріальну та моральну шкоду, заподіяну злочинами проти правоохоронців.

Ключові слова: наслідки злочинності, матеріальна, фізична і моральна шкода, перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів.

В статье проанализированы последствия совершения преступлений, связанных с препятствием служебной деятельности сотрудников правоохранительных органов. Рассмотрены физический, материальный и моральный ущерб, причиненный преступлениями против правоохранителей.

Ключевые слова: последствия преступности, материальный, физический и моральный вред, препятствование служебной деятельности сотрудников правоохранительных органов.

The article analyzes the consequences of committing crimes related to the obstruction of official activities of law enforcement officers. Considered physical, material and moral damage caused by crimes against law enforcement.

Key words: consequences of crime, material, physical and moral harm, obstruction of official activities of law enforcement officers.

Вступ. Як відомо, одним із показників злочинності є її наслідки. Вони різняться та є специфічними для кожного її виду. Характерними є і наслідки перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів, оскільки основною ціллю їх діяльності є охорона прав та інтересів, держави людини та громадянина. Стаючи на заваді законній діяльності правоохоронних органів, злочинці підривають основи існуючого в державі правопорядку. Це призводить як до послаблення авторитету самих органів, так і до збільшення почуття безкарності серед громадян.

У науках кримінального права та кримінології досі склалося нечітке уявлення про поняття наслідків злочинності. Так, у кримінальному праві наслідки злочинів можуть обчислюватися в розмірі заподіяної шкоди в числовому вимірі, а також тяжкі та особливо тяжкі наслідки, коли йдеться про загибель людей, великі руйнування. У матеріальних складах злочинів наслідки враховуються як обтяжуюча вину обставина [1, с. 36]. Учені-криміналісти зосереджують власну увагу саме на цих аспектах розгляду злочинних наслідків або ж присвячують дослідження характеристиці наслідків, які прописані у відповідних диспозиціях статей Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Ширше і глибше інтерес до наслідків злочинів виражений у кримінологічній науці. Соціальні наслідки злочинності мають практичну значущість для дослідників [1, с. 36].

У кримінології існують різні точки зору щодо розуміння поняття наслідків злочинності. Його зміст розкривається як сукупний результат вчинення усіх злочинів, а на більш високому рівні наукових узагальнень – як руйнівний вплив злочинності на соціальну дійсність [2, с. 11]. Згідно з іншим підходом це реальна шкода, що завдається злочинністю і яка має свій вираз у сукупності прямих та непрямих, безпосередніх й опосередкованих негативних змінах соціальних та економічних цінностей суспільного життя [3, с. 91].

Одним із дослідників, який зробив значний внесок у розробку проблематики соціальних наслідків злочинності, є М.М. Бабаєв. На його думку, саме тяжка шкода від протиправної поведінки певної частини членів суспільства зумовлює потребу в протидії злочинності [4, с. 3]. Під соціальними наслідками злочинності пропонується розуміти реальну шкоду, завдану злочинністю суспільним відносинам. Вона виражається в сукупності прямих і непрямих, безпосередніх і опосередкованих негативних змін, яким у кінцевому рахунку піддаються соціальні (економічні, моральні, правові та ін.) цінності, а також сукупність економічних та інших витрат суспільства, пов'язаних з організацією боротьби зі злочинністю [4, с. 21]. М.М. Бабаєв погоджується з думкою А.Е. Жалінського про нерівнозначність соціальної шкоди від злочинності і матеріальної шкоди від злочинів. Перша категорія не завжди піддається вартісному вираженню, тому складно визначити, які витрати несе суспільство у зв'язку з необхідністю ускладнювати перебіг економічних процесів через небезпеку злочинних посягань [5, с. 60]. З функціональної точки зору кримінологічна категорія «соціальні наслідки злочинності» виступає інтегративним критерієм оцінки суспільної небезпечності явища злочинності на підставі аналізу обсягу, характеру і тяжкості його проявів [4, с. 36].

Постановка завдання. Метою статті є розглянути наслідки групи злочинів, пов'язаних із перешкоджанням службовій діяльності працівників правоохоронних органів.

Результати дослідження. У зв'язку з професійною віктимністю працівники правоохоронних органів виявляють підвищену уразливість перед злочинними посяганнями [6, с. 8]. Порівняно частіше вони стають жертвами злочинів через виконання професійних обов'язків із охорони правопорядку та протидії злочинності. Як зазначає Б.М. Головкін, наслідками віктимізації є збільшення кількості жертв злочинів, як зареєстрованих, так і латентних; сукупна шкода матеріального й нематеріального характеру; зниження рівня соціальної безпеки та зростання страху перед злочинністю; створення умов для повторної віктимізації населення і окремих соціальних груп та подальшої криміналізації суспільства [7, с. 95].

Як і будь-які наслідки інших видів злочинності, наслідки перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів матимуть свій вираз у прямій та непрямій шкоді. Спочатку розглянемо пряму шкоду, що складається з фізичних, матеріальних та морально-психологічних наслідків. Фізичні наслідки проявляються в нанесенні шкоди життю та здоров'ю працівників правоохоронних органів, матеріальні – в збитках, завданих майну потерпілих правоохоронців або державі, морально-психологічні – шкода психічному здоров'ю правоохоронців та/або членів їх сімей.

Фізичні наслідки можна проаналізувати за даними офіційної статистичної звітності Департаменту інформаційних технологій МВС України, а також Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральної прокуратури України. Період аналізу охоплює 8 років (2009–2016 рр.). Для початку розглянемо кількість потерпілих осіб із числа представників правоохоронних органів. Нагадаємо, що такими слід вважати громадян України, які який працюють у створюваних державою утвореннях (органах, службах, установах, підрозділах тощо) та на яких покладено завдання протидії правопорушенням, виконання яких ставить під загрозу не лише реалізацію службових обов'язків, а й особисті цінності працівників.

За допомогою даних державної статистики можливим є обрахування динаміки зміни кількості потерпілих серед працівників правоохоронців протягом періоду з 2009 по 2016 роки (табл. 1):

Потерпілі різних відомств	РОКИ							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Органи прокуратури	73 (особи)	92+26%	111+52%	80+9%	89+21%	154+110%	105+43%	105+-%
Органи внутрішніх справ	1242 (особи)	1334+7%	1240+0,16%	774-37%	1013-18%	1520+22%	1133-8%	1133+-%
Органи безпеки	32 (особи)	71+121%	52+62,5%	49+53%	32+-%	68+112%	54+68%	54+68%
Органи ДФС	–	–	–	–	10(осіб)	19+90%	16+60%	12+20%
Митна служба	–	–	–	–	91(особа)	44-52%	45-50%	39-57%
Прикордонна служб ¹	–	–	–	–	34(особи)	183+438%	55+61%	52+52%

Переважає більшість потерпілих серед співробітників правоохоронних органів належить до органів внутрішніх справ \ Національної поліції. Такі дані пояснюються тим, що співробітники Національної поліції щодня вступають у протидію з кримінально активною частиною населення. Поведінка правоохоронця зумовлена його соціально-рольовою позицією, службовим обов'язком та об'єктивно вимагає від нього ініціативних дій антикриміногенного характеру, що пояснює його підвищену, порівняно з іншими особами, віктимність [8]. Співробітники Національної поліції є, так би мовити, найбільш наближеними до кримінальних елементів і безпосередньо виконують функцію протидії злочинності.

Безперечно, різкий стрибок динаміки в 2014 році пов'язаний із загальновідомими подіями, які сталися у нашій країні. Це стосується і подій на Сході України, і цим пояснюється збільшення кількості жертв серед прикордонників. Теж саме стосується і органів безпеки, органів прокуратури і органів Національної поліції.

Серед детермінант такої віктимності слід виділити звичку населення засуджувати жертв-співробітників правоохоронних органів (це відбувається через високий рівень недовіри до цих органів), численні провокації, корупцію всередині правоохоронних органів, політичну кризу тощо [7, с. 93].

Матеріальні наслідки перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів полягають у шкоді завданій безпосередньо майну співробітників правоохоронних органів або їх сімей.

Більш-менш реальну картину матеріальних збитків відображає Єдиний реєстр судових рішень. Так, проаналізувавши вироки щодо кримінальних проваджень за відповідними статтями КК України, які раніше були нами віднесені до категорії перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів (а саме, ч. 3 ст. 296 КК України, ст. 341. ч. 2 ст. 342 КК України, ст. 343, ст. 345, ст. 347, ст. 348, ст. 349, ст. 391 та ст. 392 КК України), ми отримали такі дані. У 2016 році було винесено 1,013 обвинувальних вироків по вищезазначеним статтям, і лише у 138 кримінальних провадженнях було заявлено цивільні позови потерпілими особами. Загальна сума відшкодованої матеріальної та моральної шкоди за нашими приблизними підрахунками становить приблизно 2 080 575 грн. Звісно, наші підрахунки не носять характер офіційних та навряд чи можна стверджувати про таку цифру, здійснивши лише вибірковий аналіз судової статистики. Однак навіть відповідно до цього підрахунку можна побачити, що збитки від цієї групи злочинності складають мільйони гривень.

Відсоток кримінальних проваджень, де за цивільним позовом судом було прийнято рішення про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, становить 13,6%. Відзначимо, що не у всіх випадках щодо цих злочинів відшкодовувалась матеріальна шкода. Наприклад, стосовно злочинів, передбачених ст. ст. 341, 343, 391, 392, цивільні позови по спра-

¹ У період з 2009 по 2012 державною статистикою не враховувались потерпілі серед співробітників органів державної фіскальної служби, митної та прикордонної служб.

вах у 2016 році взагалі не заявлялись. В інших випадках цивільний позов у кримінальному провадженні не було заявлено, або судом було відмовлено у задоволенні позовних вимог. Причинами відмови суду в задоволенні позовних вимог найчастіше є несплата судового збору або ж недотримання вимог, встановлених цивільним процесуальним законодавством до таких позовних заяв. Чи скористались потерпілі правом пред'явити позовні вимоги в порядку цивільного судочинства, залишається невідомим. Нерідко суди зменшують розмір відшкодування заподіяних матеріальних збитків від суми, заявленої в цивільному позові [9, с. 83]. До того ж, потрібно враховувати і цивільні позови, які були подані стороною обвинувачення-прокурорами в інтересах держави та які стосувалися відшкодування шкоди державним лікарським установам, де проходили лікування потерпілі від цієї групи злочинів.

Серед причин неподання цивільного позову про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої злочином, слід виділити примирення між потерпілим та обвинуваченим та завчасне відшкодування шкоди.

На жаль, сучасна державна статистика не відображає статистику матеріальних збитків від кожного окремого виду злочинності. Зазначається лише загальна сума матеріальних збитків, що завдана державі та відповідній територіальній громаді, та збитки, які пов'язані з конкретним об'єктом злочину (наприклад, сума несплачених податків та зборів, сума неповерненого кредиту, вартість продукції, що реалізується з порушенням авторських та суміжних прав тощо).

Морально-психологічна шкода від злочинів, пов'язаних із перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів, не має арифметичного виразу. Втім, її вплив на службу діяльність та її результати важко переоцінити.

Як вже було вказано нами раніше, видами перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів є внутрішнє та зовнішнє перешкоджання, яке складається як всередині системи, так і з зовнішніх впливів на елементи цієї системи. Зазвичай це проявляється в незаконному впливі на співробітника правоохоронного органу з боку службових осіб державних органів, установ та організацій або ж з боку кримінальних структур. На думку науковців, важливим в цьому випадку є психологічна стійкість правоохоронця. Правоохоронна діяльність характеризується наявністю в її складі таких стресових ситуацій, як соціальна оцінка, невизначеність, повсякденна рутинна, ризик для життя та здоров'я тощо. Криміногенні впливи є окремою особливістю екстремального характеру для професійної діяльності правоохоронця, оскільки часто супроводжуються умовлянням та корупційними пропозиціями та, водночас, погрозами і шантажем, несуть реальну потенційну небезпеку як для його життя і здоров'я, так і для членів його сім'ї [10]. Прояви перешкоджання службовій діяльності мають значний вплив на морально-психологічну стійкість правоохоронця. Враховуючи складність повсякденної діяльності співробітників правоохоронних органів, можна стверджувати, що це є потужним фактором деморалізації особового складу і дестабілізації роботи правоохоронного органу в цілому, девальвації їх моральних цінностей, деформації індивідуальної психології, нищить духовні та моральні цінності, сприяє поширенню кримінальної психології всередині організації, змінює мотивацію службових осіб. Явище перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів дає підстави вважати його вкрай небезпечним, оскільки воно призводить до професійно-психологічної деформації правоохоронців [11].

Дослідниками стверджується, що під впливом негативних впливів правоохоронців може розвинути так звана професійна деструкція – негативні наслідки робочих стресів, що поступово накопичилися у вигляді стійких змін структури й змісту професійної діяльності, а також структури особистості суб'єкта. До неї можуть призвести, зокрема, зовнішні та внутрішні фактори впливу на особистість. Негативні емоційні стани, що часто повторюються зі зростанням стажу роботи, призводять до зниження толерантності правоохоронців. Такі чинники носять загальний стресовий характер та в окремих випадках не завдають шкоди професійному розвитку працівника, а, навпаки, сприяють йому. Проте коли вказані фактори є постійними та мають хронічну форму, можна говорити про загрозу розвитку в працівника професійної деструкції [12, с. 250].

Такі злочини, як умисне знищення майна працівника правоохоронного органу, посягання на життя працівника правоохоронного органу та погроза або насильство щодо такого працівника, справляють неабиякий вплив на психіку не тільки самого правоохоронця, але і його близьких родичів. До того ж, за рахунок морального пригнічення правоохоронців внаслідок злочинного перешкоджання їх діяльності існує ризик збільшення кількості не тільки цієї групи злочинів, але й злочинності загалом.

Зазначені вище види прямої шкоди виступають базовим (первинним) елементом причинного ланцюга, розгортання якого може здійснюватись на вторинному та похідних від нього рівнях спричинення негативних змін, що зазнають найвищі соціальні блага, таких як власність, фізичний та психічний статус особи, громадська безпека [9, с. 84].

Висновки. Проаналізувавши вищесказане, ми приходимо до такого висновку. Внаслідок перешкоджання законній діяльності співробітників правоохоронних органів порушуються не лише їх права та обов'язки, але й стабільне функціонування існуючого в країні правопорядку. Соціально-економічні, соціально-правові та соціально-психологічні наслідки цих злочинних проявів впливають на суспільство в цілому, оскільки дестабілізація роботи сфери кримінальної юстиції призводить до збільшення злочинних проявів, порушення прав і свобод громадян, передбачених законодавством. Теоретичне усвідомлення негативних наслідків від цієї групи злочинів є необхідним підґрунтям задля подальшої ефективної діяльності із запобігання злочинним проявам у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Лунеев В.В. Социальные последствия, жертвы и цена преступности / В.В. Лунеев // Государство и право. – 2009. – № 1. – С. 36–56.
2. Вербенский М.Г. Криминологическое исследование социальных последствий краж личного имущества граждан : автореф. дис. канд. юрид. наук / М.Г. Вербенский. – М., 1992.
3. Бабаев М.М., Квашиш В.Е. Цена преступности: проблемы методологии и уголовной политики / М.М. Бабаев // Современные проблемы и тенденции развития уголовного права, криминологии и уголовно-исполнительного права Республики Казахстан: материалы междунаро. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Караганда, 2009.
4. Бабаев М.М. Социальные последствия преступлений / М.М. Бабаев. – М., 1982.
5. Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (вопросы теории) / А.Э. Жалинский. – Львов, 1976.
6. Головкін Б.М. Віктимність як основна категорія віктимології / Б.М. Головкін // Журнал Східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6–13.
7. Головкін Б.М. Криминологічне поняття віктимізації / Б.М. Головкін // Науковий вісник Міжнарод. гуманітарного університету. Серія юриспруденція. – 2015. – № 15. – Том. 2. – С. 93.
8. Градецький А.В. Правові гарантії захисту співробітників правоохоронних органів / А.В. Градецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewiv78mDtYjVAhUIG5oKH9C_CxkQFggIMAA&url=http%3A%2F%2Flaw.stateandregions.zp.ua%2Farchive%2F1_2017%2F22.pdf&usq=AFQjCNH8aDvcmt0zAMb5CYjBDBnVrboR-g.
9. Головкін Б.М. Соціальні наслідки корисливої насильницької злочинності в Україні / Б.М. Головкін // Право і суспільство. – 2009. – № 2. – С. 81–88.
10. Філіппов С.О. Антикорупційна стійкість особистості / С.О. Філіппов // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. – 2014. – № 4. – С. 503–511.
11. Кісіль З.Р. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії / З.Р. Кісіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journal.lvduvs.edu.ua/visnyku/nvsy/02_2009/09kzrspp.pdf.
12. Мацегора Я.В. Проблема професійних деструкцій та деформацій працівників правоохоронних органів / Я.В. Мацегора // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – Вип. 2. – С. 247–252.

